

Oponentský posudek na disertační práci Jana Tomáška „Učitel jako oběť násilí“ (FF UK, obor: pedagogika, 2008).

Jan Tomášek předložil k posouzení práci, která se zabývá relativně novým problémem - a tím je otázka násilí, kterého se někteří žáci dopouštějí na učitelích. Předložená práce obsahuje 187 stran textu, dále následuje obsáhlý seznam české a anglické literatury (s. 188 - 202), a za ním jsou uvedeny abstrakta (s. 203-204) a přílohy (s. 205 - 212).

Autor se věnoval tématu, na něž se soustředil po studiích, kdy začal pracovat v oblasti kriminologie. V principu je přesvědčen, že útoky na učitele tvoří to, co se dříve označovalo jako *signum temporis*; uvádí, že jde o proces, který se dal očekávat - otázku, kdy se začne střílet na našich školách bylo možné nalézt v tisku již před některými nebezpečnými útoky na učitele. K těmto činům docházelo v zahraničí a referoval o nich tisk. I když je pravděpodobné, že tyto činy byly a budou spíše výjimečné, přesto je různým formám agrese vystavována řada učitelů. A právě tomu se je věnována jeho práce.

Autor si vytkl za cíl:

- a) „uchopit a reflektovat problematiku násilí vůči učitelům v širší teoretické rovině“, (a využít k tomu interdisciplinární přístup), a
- b) provést analýzu zjištění z empirického šetření, které bylo realizováno na náhodném vzorku učitelů a ředitelů středních škol.

Kapitola 2. je věnována vymezení pojmům agrese, agresivity a násilí, modelům agresivního jednání, násilí na pracovišti, viktimnosti a viktimizací. Kapitola 3. je zaměřena na vliv informací, masmédií a kriminálních statistik; komentovány jsou vybrané statistiky týkající se kriminality dětí a mládeže. Kapitola 4. se zabývá viktimizací učitelů. V kapitole 5. věnované otázce příčin viktimizace učitelů autor provedl rozsáhlejší exkurz do teorií kriminálního jednání (s. 57n), věnoval se i příčinám vázaným na osobnost učitele a na specifika pedagogické profese. Kapitola 6. je věnována možnostem a nástrojům prevence viktimizace učitelů. Zde je uvedena řada možných přístupů k prevenci (včetně klasifikací prevence). Autor se zamýšlí nad obtížemi represivních opatření školy, popisuje složitost postupu v problémových případech a přimlouvá se za kvalitní školní řády, na něž poté navazuje systém pochval a trestů. Od kapitoly 7. začíná empirické šetření, které by - dle autora - mělo napomoci zkvalitnění diskuse o viktimizaci učitelů. Současný stav v oblasti řešení násilí na školách často ústí až do požadavků úpravy stávající legislativy. Autor je přesvědčen, že bez analýzy daného stavu je však nevhodné se do takových úprav pouštět.

Autor realizoval dotazníkové šetření na vzorku náhodně vybraných škol. Dotazníky byly distribuovány učitelům a současně ředitelům, kterým byla kladena otázka, zda se na ně obracejí učitelé jako na nadřízené s problémy, které byly předmětem výzkumu. Vybráno bylo 200 škol (tj. cca 13 % škol), na

každou školu šel dotazník pro ředitele a 3 učitele. Tím, že dotazník zaslala oficiální instituce, bylo dosaženo relativně vysoké návratnosti; z 800 dotazníků se jich vrátilo 61,6 %. Autor ve výzkumu mapoval řadu podob násilí, s nimiž učitelé mohou mít vlastní zkušenost - od hrubých slovních urážek, přes napadání, ničení majetku, vyhrožování až po obtěžování bývalým studentem. Ženy více než muži přiznávaly zkušenost s některou z forem násilí. Nejvíce se s násilným jednáním setkávali učitelé na integrovaných SŠ a SOU. Výraznou roli nehrála délka praxe vyučujícího. Autor podrobně analyzoval a na řadě grafů ukazoval, které faktory nemají valný význam a které naopak hrály významnější roli (viz s. 120n). Zajímavé jsou např. reakce na příběh, kdy mnozí učitelé projevili jistou míru porozumění pro chování žáků, upozorňovali na to, že někteří učitelé si tzv. na žáka „zasednou“. Dále pak uvedli přesvědčení o tom, že někteří jejich kolegové by ve školství neměli pracovat (takto se vyjádřila třetina respondentů - tedy 30,6%). Autor podrobněji analyzoval formy zastrasování učitelů: zastrasování zneužitím vlivných známostí (s. 133n), výhrůžky fyzickým násilím (tedy včetně výhrůžek ze strany rodičů a příbuzných) - a uvádí i vybrané kasuistiky (s. 141n.).

J. Tomášek věnoval zvláštní pozornost i otázce, jak vypadá subjektivní prožívání násilných aktivit a jaké vzbuzují v učitelích pocity ohrožení. Následně se zabýval hrozbou odchodu učitelů z resortu školství, jejich názory na negativní jevy ve školách (kázeň, šikana) a náhledem na pravomoci škol a učitelů. Kap. 7.6 je věnována zkušenostem ředitelů s násilím vůči učitelům, neboť o této problematice autor pojednává zvlášť. Zpracované výsledky ukazují ty typy agrese, s nimiž se školy a ředitelé setkávají nejčastěji (především je to slovní agrese). Pozoruhodné je zjištění, že zhruba třetina ředitelů považuje současné legislativní nástroje za dostatečné, dvě třetiny naopak s nimi spokojeni nejsou.

Hodnocena byla i mediální politika - informace o násilí ve školách; pozornost byla věnována i vysokoškolské přípravě učitelů na řešení problémových situací a postavení učitele jakožto veřejného činitele. Obsáhlé závěry a diskuse shrnují zjištěné výsledky. Neobyčejně pozoruhodná jsou zobecnění veškerých výsledků, které poukazují na skutečnost, že někteří učitelé se stávají obětí agrese, zatím co jiní nikoliv. Autor z toho vyvozuje, že je třeba se zaměřit na osobnostní výbavu pedagoga, která v tomto případě zřejmě hraje výraznou roli. Upozorňuje i na citlivost vztahu učitel - žák, kdy některé útoky jsou vyvolány neadekvátním jednáním se žáky. Část problémů představují určité typy konfliktních situací v běžných pedagogických interakcích; většina agrese se také odehrává v méně závažných formách. Výraznou roli hraje dobrá připravenost pedagoga, dobrý školní řád a klima školy. Nelze přehlédnout, že řada učitelů a ředitelů se velice kriticky vyjádřila k dosavadní přípravě učitelů. To však není jediný faktor. Důležitá je zřejmě také míra reflexivity a schopnost včas rozpoznat nesoulad, který hrozí přerůst v konflikt. Autor dále připojuje kritické a diskusní pasáže k dané problematice.

Celkové hodnocení: předložená práce představuje průkopnický počín, protože systematicky mapuje zatím neprobádanou oblast života škol - násilí vůči učitelům. Práce je neobyčejně pečlivě zpracována, prochází krok za krokem celou zkoumanou oblast. Celý text je psán neobyčejně čtivě, srozumitelně,

aniž by přitom autor slevil z náročnosti zpracování. Teoretické a praktické partie práce jsou pojednány s dostatečným nadhledem, často je používána mezinárodní komparace dané problematiky. Vyváženost formulací a hodnocení, způsob kladení a interpretace problémů poukazuje na zralost a kompetentnost autora více než přesvědčivě. Práce zcela splňuje požadavky na samostatné řešení vybraných problémů a lze ji proto bez výhrad doporučit k obhajobě.

V Praze 10. května 2008

doc. PhDr. Jaroslav Kořa